

PRAKTISCHE ECONOMIE

LESBRIEF

**DE ECONOMISCHE GEVOLGEN
VAN DE CORONACRISIS**

Auteur: Jeroen Hinloopen (CPB en UvA; J.Hinloopen@uva.nl)
Maart 2020

DE ECONOMISCHE GEVOLGEN VAN DE CORONACRISIS

HET CORONAVIRUS

Het virus waar je ziek van wordt is COVID-19, in de volksmond 'het Coronavirus'. Als je ziek wordt kun je ernstige griepverschijnselen krijgen. Mensen met een kwetsbare gezondheid kunnen erdoor in het ziekenhuis belanden. Een deel daarvan is er zo slecht aan toe dat ze naar de intensive care (IC) moeten. Ze komen dan aan de beademing te liggen. Sommigen hiervan overlijden.

WAAROM IS HET NU ANDERS DAN BIJ DE GEWONE GRIEPGOLF?

Er zijn twee verschillen met de gewone, jaarlijks terugkerende griepgolf. Ten eerste is het een nieuw virus. Er zijn geen mensen die er eerder mee geïnfecteerd zijn geweest en die er daardoor nu immuun voor zijn. Anders gezegd, we hebben er nog geen weerstand tegen opgebouwd. Ten tweede lijkt het erop dat het coronavirus erg besmettelijk is.

WAT IS HIER DAN HET GEVOLG VAN?

Er zullen veel meer mensen ziek worden dan bij een gewone griepgolf.

WAAROM IS DAT EEN PROBLEEM?

Een deel van de ziek geworden mensen zal op de IC belanden. Dat zijn er meer dan bij een gewone griepgolf omdat meer mensen ziek worden. Er bestaat een kans dat het aantal IC-bedden niet voldoende is. Dan kunnen er onnodig mensen komen te overlijden.

WAT IS DE OPLOSSING?

De verspreiding van de ziekte moet worden ingedamd. Op de website van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM) staat wat je daarvoor moet doen (<https://www.rivm.nl/coronavirus/covid-19/vragen-antwoorden>). Het komt erop neer dat je elkaar minder gemakkelijk gaat besmetten. Daarvoor is het nodig dat je regelmatig je handen wast en dat je ten minste anderhalve meter uit de buurt van elkaar blijft. Mensen moeten ook niet meer reizen. Dat vermindert de verspreiding ook.

WAAROM ONTSTAAT ER DAN EEN ECONOMISCHE CRISIS? HET LEVEN GAAT VERDER TOCH GEWOON DOOR?

Dat klopt. Er blijft gewoon water uit de kraan komen, de schappen in de supermarkten blijven gevuld (als mensen maar niet gaan hamsteren), vuilnis wordt gewoon opgehaald, je kunt gewoon benzine blijven tanken, 's avonds gaat de straatverlichting gewoon aan, het internet werkt gewoon, je kunt gewoon blijven bellen, enzoverder. Op het eerste gezicht lijkt er niets aan de hand te zijn – de economie draait gewoon door. Maar dat is schijn. Want de

veiligheidsmaatregelen om de verspreiding van het coronavirus in te dammen, leggen een deel van de economie stil. En daardoor krimpt de economie. Dat werkt als volgt.

DE KERN VAN DE ECONOMIE: WAARDECREATIE DOOR WEDERZIJDEN VOORDELIGE RUIL

Economie gaat over wederzijds voordelige ruil. Iedere keer als je iets koopt, dan doe je dat omdat de prijs die je moet betalen lager is dan wat je zou willen betalen. Als dat niet zo was dan kocht je het niet. Als je bijvoorbeeld uit eten gaat, dan is de prijs die je moet betalen voor het diner lager dan de prijs die je er maximaal voor zou willen betalen. Uit eten gaan levert je dan voordeel op, ook al moet je ervoor betalen. Bij een te hoge prijs ga je niet uit eten; het is je te duur. Voor de kok geldt hetzelfde. Hij is bereid om het diner te bereiden als de prijs van het diner hoger is dan wat hij er minimaal voor zou willen hebben. Iemand die bij hem komt eten en daarvoor de prijs betaalt, levert hem dan voordeel op. Bij een te lage prijs biedt hij geen diner aan; het is hem te goedkoop. Op deze manier ontstaat een situatie van wederzijds voordeel: iemand vraagt iets, een ander biedt dat aan, en bij een prijs die voor beiden acceptabel is, hebben beiden voordeel van de transactie. Er wordt waarde gecreëerd door een wederzijds voordelige ruil.

ECONOMIE EN WAARDECREATIE

En dat is de kern van de economie: het creëren van waarde door wederzijds voordelige ruil. Het gebeurt de hele tijd, overal om je heen, dag en nacht, zeven dagen per week, 365 dagen per jaar. Kijk maar eens goed en bedenk wat iedereen doet. De kans is groot dat iemand bezig is met waarde te creëren als onderdeel van een wederzijds voordelige ruil. Dat gaat niet alleen over aankopen, zoals in supermarkten, winkelcentra en bij de bakker om de hoek. Het gaat ook over arbeid die verricht wordt in ruil voor loon. Iemand verricht arbeid en krijgt daarvoor betaald. Voor dat loon wil hij of zij die arbeid verrichten; het levert hem of haar voordeel op. Voor de werkgever of opdrachtgever geldt hetzelfde: het te betalen loon is lager dan de opbrengst van de arbeid. Zelfs bij besteding van vrije tijd wordt er meestal waarde gecreëerd. Een dagje naar een pretpark betekent dat de bezoekers van vertier meer waarde hechten aan dat bezoek dan de prijs die ze ervoor moeten betalen. Het levert hen voordeel op. En de uitbater van het pretpark krijgt een prijs betaald die voor hem hoger is dan de kosten van het aanbieden van het pretpark (anders zou hij zijn deuren sluiten). Ook hem levert het voordeel op. Zo zien we met z'n allen in een samenleving van wederzijds voordelige ruil. En al die ruilen bij elkaar noemen we 'de economie'. En die economie staat altijd aan. Overal en altijd.

HET VERBOD OP WAARDECREATIE: EEN ECONOMIE IN CRISIS.

Het coronavirus gooit nu roet in het eten. Want door de veiligheidsmaatregelen vinden talloze wederzijds voordelige ruilen niet plaats, ruilen die wel plaats zouden vinden zonder het virus. Het is simpelweg verboden. Iemand die bijvoorbeeld voor zijn werk van Amsterdam naar Londen zou reizen, doet dat omdat die reis hem meer voordeel oplevert dan de prijs van het vliegticket. En de vliegmaatschappij die hem zou vervoeren doet dat omdat de kosten van vervoer lager zijn dan de prijs van het vliegticket. Zowel de reiziger als de vliegmaatschappij zouden voordeel hebben gehad bij deze ruil. Maar deze ruil is nu verboden; vliegen mag niet meer. En daardoor wordt er geen waarde meer gecreëerd. Dit geldt voor alle activiteiten waarbij er een wederzijds voordelig ruil verboden wordt, zoals concertbezoek, bioscoopbezoek, uit eten gaan, cafébezoek, enzoverder.

Hierdoor krimpt de economie. Dat wil zeggen dat de optelsom van alle gecreëerde waarden daalt. De economie verkeert in crisis.

ZIJN ER NOG MEER GEVOLGEN?

Ja. Naast de directe gevolgen zijn er indirecte gevolgen. Want als er geen vliegtuigen meer vliegen, kan Schiphol ook dicht. Alle medewerkers van Schiphol kunnen naar huis. En als Schiphol dicht is, zijn ook alle winkels en restaurants op Schiphol dicht. En ook alle taxivervoer van en naar Schiphol komt stil te liggen. Op deze manier ontstaat er een kettingreactie. Het verbod op een economische activiteit zorgt ervoor dat allerlei anderen activiteiten ook stoppen. Daardoor komen nog veel meer wederzijds voordelige ruilen niet meer tot stand. De economie krimpt nog veel meer.

VERLIEZEN MENSEN DAN HUN BAAN?

Dat kan. Want als er geen vraag meer is naar de producten en/of diensten van een aanbieder, dan kan hij ook geen mensen in dienst houden. Er is immers geen werk en er wordt niets verdiend. En kleine zelfstandigen verliezen hun opdrachten omdat die opdrachten simpelweg niet meer vergeven worden. Ze zijn dan nog wel in dienst van hun eigen bedrijf, maar als dat bedrijf niks oplevert is dat feitelijk hetzelfde als je baan verliezen. Verderop bespreken we wat de overheid kan doen om dit probleem op te lossen.

WAT IS DE OPLOSSING VOOR DEZE ECONOMISCHE CRISIS?

Het virus moet worden verslagen. Als dat is gebeurd, kan de economie weer volledig 'aan' worden gezet.

KUNNEN WE DE ECONOMISCHE PIJN VERZACHTEN?

Ja, dat kan. Daarvoor moet het proces van waardecreatie o.b.v. van wederzijds voordelige ruil zoveel als mogelijk door blijven gaan. Iedereen moet zoveel als mogelijk blijven doen wat hij of zij zoal deed waarbij iedereen zich strikt houdt aan de veiligheidsregels van het RIVM (zoals regelmatig je handen wassen en minimaal anderhalve meter van elkaar verwijderd blijven). Het economische probleem wordt daarmee niet opgelost, maar het wordt wel zoveel als mogelijk verminderd. Want op deze manier gaan nog zoveel als mogelijke wederzijds voordelige ruilen door. Zo kun je niet meer met elkaar uit eten gaan. Maar je kunt bij een restaurant wel een maaltijd bestellen die bij je thuis afgeleverd wordt. Naar de bioscoop gaan kan niet meer, maar je kunt wel films huren via de thuisbioscoop. Enzoverder.

WAT KAN DE OVERHEID DOEN?

De overheid moet één ding doen: de economie zoveel als mogelijk draaiende houden. Dat kan ze op vier manieren doen, en de overheid doet dat ook. Ten eerste geeft ze het goede voorbeeld. De overheid blijft zaken nog steeds inkopen (zoals computers, printerpapier, en kantoormeubelen) en overheidsdiensten blijven zoveel als mogelijk doen wat ze moeten doen (vuilnis wordt gewoon opgehaald, er komt gewoon water uit de kraan, de politie doet gewoon haar werk, alle scholen zijn gewoon open (hoewel lesgeven er wat anders uitziet), enzoverder). Ten

tweede kan de overheid de loonkosten van aanbieders die kampen met acute vraaguitval tijdelijk overnemen. Zonder inkomsten zouden deze aanbieders hun medewerkers moeten ontslaan. De overheid heeft aangeboden om 90% van de salariskosten voor haar rekening te nemen. Op deze manier kunnen aanbieders gedurende de coronacrisis mensen in dienst houden. En er zijn ook regelingen getroffen om de vraaguitval voor kleine zelfstandigen op te vangen. Maar daarmee zijn we er nog niet. Want aanbieders hebben ook andere kosten, zoals huur en de aanschaf van halffabricaten. Om die kosten op te vangen verstrekt de overheid leningen tegen zeer gunstige voorwaarden. Dit is de derde manier waarop de overheid aanbieders helpt. Tot slot kan de overheid het innen van belastingen opschorten. Aanbieders kunnen dan wachten met het betalen van belastingen zoals BTW zonder dat ze daar een boete voor opgelegd krijgen.

HOE KOMT DE OVERHEID AAN AL DAT GELD?

Dat geld leent de overheid. Ze geeft daarvoor obligaties uit. Een obligatie is een schuldbekentis van de overheid. Er staan twee dingen op: de hoogte van de schuld, en de rente die de overheid betaalt. Als schuldnemer krijg je na de looptijd je ingelegde geld weer terug plus rente. De Nederlandse overheid geeft gemiddeld twee keer per maand obligaties uit. Nu doet ze dat vier keer per maand.

WAT GEBEURT ER NU MET DE STAATSSCHULD?

Die stijgt. We moeten de komende maanden doorkomen en de steunmaatregelen van de overheid kosten heel veel geld zonder dat daar (veel) inkomsten tegenover staan. De Minister van Financiën schat de kosten van de steunmaatregelen voor de komende drie maanden op 45 à 65 miljard euro. Daarvan is 25 à 45 miljard euro het gevolg van uitgestelde belastingen. Die worden later weer betaald. Het restant is echt weg – de overheid neemt immers transacties over waar geen waardecreatie tegenover staat.

KAN DE STAATSSCHULD ONGEHINDERD BLIJVEN GROEIEN?

Nee, dat kan niet. De omvang van de Nederlandse staatsschuld is gebonden aan Europese regels. Die staan in het 'groei- en stabiliteitspact'. Volgens die regels mag de schuld van de Nederlandse staat niet groter zijn dan 60% van ons nationaal inkomen (ook wel bruto binnenlands product of BBP genoemd). Dat inkomen lijkt op de optelsom van alle waarden die gecreëerd worden door wederzijds voordelige ruilen. Bij uitbraak van het virus was de staatsschuld €397 miljard of 49% van het BBP. De 11 procentpunten speling die Nederland nog heeft, komt overeen met €90 miljard. Zo gezien heeft de Minister van Financiën nog €70 miljard achter de hand.

WAT DOET DE CENTRALE BANK?

Op de korte termijn doet de Europese Centrale Bank (ECB) twee dingen. Ze zorgt ervoor dat handelsbanken zoals ING, ABNAMRO en de Rabobank van voldoende geld zijn voorzien. Op die manier kunnen aanbieders gemakkelijk geld (blijven) lenen als dat nodig is. Een manier waarop de centrale bank dit doet, is om de rente te verlagen die ze handelsbanken geeft voor het geld dat deze banken stallen op 'hun' rekening bij de ECB. In de Eurozone is dat niet meer mogelijk; de rente staat al op de laagst denkbare stand (die rente is zelfs negatief; handelsbanken betalen geld aan de ECB als ze geld bij de ECB stallen). In de VS had de centrale bank die ruimte nog wel. Daar is de rente prompt op 0% gezet.

Het tweede dat de centrale bank kan doen, is staatsobligaties opkopen mochten overheden niet genoeg vragers vinden voor hun schuld papier. Op die manier hebben overheden altijd genoeg geld voorhanden om de steunmaatregelen uit te voeren.

ZIJN ER ALLEEN MAAR VERLIEZERS?

Nee, er zijn ook aanbieders die juist een grotere vraag ervaren. Door de coronamaatregelen worden dingen niet alleen moeilijker, mensen zoeken ook naar alternatieven. Zo gaan we veel meer dingen online aanschaffen. Online-aanbieders zoals Amazon en bol.com profiteren hiervan. Maar ook bezorgdiensten die de online aankopen thuis afleveren krijgen het drukker. Op termijn zal de verschoven vraag naar meer online aanbod ook nieuwe productontwikkelingen uitlokken, zoals *tools* om op afstand onderwijs te genieten, en om gemakkelijk met meerdere mensen tegelijkertijd te communiceren.

HOE ZIET DE NABIJE TOEKOMST ERUIT?

Dat wordt volledig bepaald door het verloop van het virus. Als het virus snel onder controle is, dan kunnen de veiligheidsmaatregelen verdwijnen en kunnen we snel weer overgaan tot de orde van de dag. Er worden weer tal van wederzijds voordelige ruilen gerealiseerd, en het geld gaat weer rollen; de economie werkt weer. Als het langer duurt om het virus onder controle te krijgen, duurt het ook langer voordat de economie weer normaal kan functioneren.

OPDRACHTEN

- 1 Noem vijf bedrijfstakken die voordeel hebben bij de coronacrisis
- 2 Noem vijf bedrijfstakken die nadeel ondervinden van de coronacrisis
- 3 Beschrijf een economische kettingreactie als gevolg van de veiligheidsmaatregelen
- 4 Beschrijf het externe effect van het virus
- 5 Waarom is het geld van het steunpakket (anders dan de kosten van uitgestelde belastingen) 'echt weg'?
- 6 Waarom heeft de Minister van Financiën nog €70 miljard achter de hand?
- 7 Waarom zou de ECB staatsobligaties opkopen?